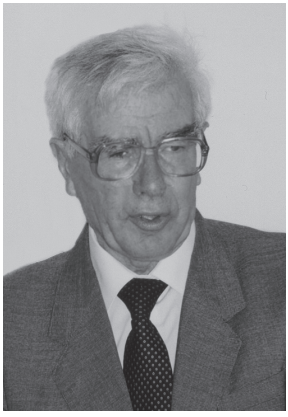
IN MEMORIAM

ADOLFAS TAUTAVIČIUS
1925 09 09 – 2006 08 10

Vilniaus Sudervės kapinėse amžinam poilsiui atgulė Adolfas Tautavičius. Jo Lietuvos ir aplinkinių šalių archeologams pristatyti nereikia – beveik 25 metus (1962 m. rugsėjo 1 – 1987 m. gegužės 29) jis vadovavo Lietuvos TSR mokslų akademijos Istorijos instituto Archeologijos sektoriui (nuo 1980 m. – skyriui). Pagal tuometinę hierarchiją Istorijos institutas buvo pagrindinė istorijos tyrimus vykdanti įstaiga Lietuvoje, o jo Archeologijos skyrius atitinkamai proistorės (tada vadintos bendru archeologijos vardu) tyrimų lyderis. Taigi A. Tautavičiaus rankose ketvirtį amžiaus koncentravosi visi pagrindiniai šio mokslo raidos saitai ir svertai. Tačiau A. Tautavičius į Lietuvos archeologijos istoriją įėjo ne kaip klusnus tarybinio laikotarpio hierarchinės valdžios sistemos sraigtelis, o kaip plačios, tiesiog enciklopedinės erudicijos mokslininkas, turėjęs ir nemažų organizatoriaus gabumų. Šiandien mes sakytume, kad tai buvo geras mokslo vadybininkas, sugebėjęs perdėm ideologizuotoje sistemoje išsaugoti ir išplėtoti geriausius Lietuvos archeologijos pasiekimus.

Adolfas Tautavičius gimė 1925 m. rugsėjo 9 dieną Judrėnuose (dabar Telšių r., Viešvėnų sen.), vidutinių valstiečių šeimoje. Baigęs mokyklą Telšiuose trumpai mokytojavo Gegrėnuose ir Alsėdžiuose, 1945 m. įstojo į Vilniaus universiteto Istorijos–filologijos fakultetą. Jį 1950 m. baigė su pagyrimu įgydamas istoriko kvalifikaciją. Dar besimokydamas universitete A. Tautavičius pradėjo dirbti: pradžioje Vilniaus etnografijos muziejuje, nuo 1947 m. rugpjūčio 15 d. – Lietuvos istorijos institute, kuris tapo jo pagrindine darboviete ilgiems dešimtmečiams. Nors būdamas tikras žemaitis jis pradėjo gilintis į Rytų Lietuvos materialinę kultūrą geležies amžiuje, čia kasinėjo pilkapius. Aspirantūrą vainikavo disertacija „Rytų Lietuva m. e. pirmajame tūkstantmetyje“, apginta 1954 m. gruodžio 17 d. Tačiau jaunas (29 metų) instituto vyresnysis mokslinis bendradarbis, istorijos mokslų kandidatas buvo nukreiptas kasinėti visai kitokio

laikotarpio ir sudėtingumo objektą – Vilniaus Žemutinę pilį. Joje per 7 metus (1955–1961) teritorijoje tarp Pilies kalno ir Naujojo arsenalo šiaurinės dalies buvo ištirtas apie 2500 m^2 plotas su Šv. Onos-Barboros bažnyčios liekanomis, XIV–XV a. mediniais pastatais, akmenimis grįsta gatve ir, be abejo, daugybe radinių iš tada dar menkai pažinoto valstybinio laikotarpio. Šie tyrinėjimai A. Tautavičių išugdė ir XIII–XVII a. materialinės kultūros specialistu, išgarsino kaip tyrinėtoją, galintį sėkmingai vadovauti nemažos apimties ekspedicijai. 1962 m. Archeologijos sektoriaus vedėjui P. Kulikauskui perėjus dirbti į Vilniaus universitetą, A. Tautavičius tapo nauju sektoriaus vedėju. 1987 m. pasitraukęs iš vedėjo pareigų A. Tautavičius veikiai įsijungė į Institute sudarytą Vilniaus Žemutinės pilies archeologinių tyrimų grupę, tapdamas archeologinių kasinėjimų vadovu (nuo 1993 m. balandžio 1 d. – Pilių tyrimų centro „Lietuvos pilys“ Archeologijos skyriaus vedėju). 1997 m. liepos 16 d. jis gavo habilituoto daktaro mokslo laipsnį už paskelbtos knygos apie vidurinįjį geležies amžių Lietuvoje pagrindu parengtą habilitacinį darbą. Pilių tyrimų centre A. Tautavičius išbuvo iki 2001 m., kai išėjo į pensiją. Tačiau ir būdamas užtarnautame poilsyje jis ryšių su archeologija nenutraukė: sekė pasirodančią archeologinę literatūrą, rinko jos bibliografijos papildymus. Užklupusi sunki liga neleido realizuoti visų sumanymų, tačiau visgi suspėta parašyti prisiminimus, kurie kaip svarbus Lietuvos archeologijos istorijos šaltinis dabar rengiami spaudai.

A. Tautavičius buvo daugiaplanė asmenybė. Kaip žmogus būdamas santūrus, rimtas, kartais net skeptiškas, jis niekuomet neužmiršo, kad visų pirma yra mokslininkas, nors niekada nesivaikė titulų, apdovanojimų ar tuščios garbės. Net habilitacijai ryžosi tik po ilgų kolegų įkalbinėjimų. Jis turėjo savo požiūrį į Lietuvos archeologijos raidą ir mokėjo jį įgyvendinti tiek stambiuose projektuose, tiek ir smulkesniuose dalykuose. A. Tautavičius mokėjo apginti savo nuomonę, kurios tvirtumą yra išbandęs ne vienas kolega. Tačiau daugiausia į jį buvo kreipiamasi patarimų pačiais įvairiausiais archeologiniais klausimais, apeliuojant į A. Tautavičiaus kone enciklopedinę atmintį ir autoritetą.

Palikdami nuošaliau tas archeologijos sritis, su kuriomis jis susidūrė ir kur pėdsaką paliko visų pirma kaip Archeologijos skyriaus vadovas, pažymėsime tik kelias pagrindines, kuriomis jis gyveno. Pirmiausia tai Lietuvos archeologinės bibliografijos rinkimas. Ją A. Tautavičius kaupti pradėjo dar studijų metais ir šį darbą nuosekliai tęsė visą gyvenimą. Jo sukaupta kartoteka buvo pasinaudota 1970 m. išleidžiant bibliografinę rodyklę „Lietuvos TSR archeologija“ už 1940–1967 metus. 2000 m. pasirodžiusi „Lietuvos archeologijos bibliografija“, apimanti 1782–1998 metus (17 187 bibliografinės pozicijos) vainikavo šį darbą.

Pagrindinė A. Tautavičiaus mokslinio tyrimo sritis buvo vidurinysis geležies amžius. Tema išsikristalizavo palengva iš platesnio viso geležies amžiaus ir net valstybės laikų archeologijos pažinimo. Ji pratęsė disertacija pradėtus tyrinėjimus juos labiau konkretizuodama. Pirmoji didesnė sintetinė studija buvo šiam laikotarpiui skirtas skyrius „Lietuvos archeologijos bruožuose“, pasirodęs 1961 m. Tolesni tyrimai vykdyti per šio laikotarpio archeologinių paminklų kasinėjimus bei paskirus probleminius straipsnius. Jie užbaigti šiandien gerai visiems žinomu darbu „Vidurinis geležies amžius Lietuvoje (V–IX a.)“, išleistu 1996 m., tačiau parašytu dar būnant Archeologijos skyriaus vedėju 1982–1986 m.

Dar viena A. Tautavičiaus specialaus domėjimosi kryptis buvo Lietuvos archeologijos istorija. Nors į platesnius darbus ji neišsiliejo, iš po A. Tautavičiaus plunksnos pasirodė straipsniai apie M. Brenšteiną, L. Kšivickį, F. Pokrovskį, V. Šukevičių, P. Tarasenką, B. Tarvydą, Vilniaus senienų ir Šiaulių „Aušros“ muziejus, daugelio Lietuvos archeologų biografijos. Akstinas pažinti praeityje dirbusių krašto senovės tyrinėtojų palikimą, be abejo, buvo glaudžiai susijęs su archeologinės bibliografijos rinkimu.

Kelios kitos A. Tautavičiaus darbo kryptys jau buvo vienaip ar kitaip sąlygotos jo kaip skyriaus vedėjo statuso. Viena jų yra archeologinės medžiagos rinkimas ir sisteminimas. Tai daryta pirmiausia per žvalgomąsias archeologijos ekspedicijas pradedant pačia pirmąja 1948 m. ir ypač pratęsiant 1963–1977 m., kai joms ir vadovauta. Nemaža dalis jų metu sukauptos medžiagos apibendrinta 1974–1978 m. išleistame keturtomyje „Lietuvos TSR archeologijos atlasas“. A. Tautavičius buvo ne tik šio leidinio iniciatorius, bet ir pats parašė visą trečią tomą (1977 m.), redagavo antrą ir ketvirtą tomus bei parašė jų dalis. Kita svarbi A. Tautavičiaus darbo sritis buvo nuo 1966 m. kas dveji metai pradėti leisti leidiniai, skirti archeologinių tyrinėjimų rezultatams apžvelgti, žinomi bendru „Archeologinių tyrinėjimų Lietuvoje“ pavadinimu. A. Tautavičius buvo net 13 šio leidinio knygų (iki 1990 m.) atsakingasis redaktorius. Jis net tik paruošdavo spaudai kone visų Lietuvos archeologų parengtus straipsnelius, tačiau dar ir surengdavo naujausius archeologinius tyrimus aptariančią konferenciją. Nemažai dėmesio A. Tautavičius skyrė ir autorinių archeologijų pagal atskirus laikotarpius bei apibendrinančių istorijų (Vilniaus miesto 1968 m., Lietuvos – 1978 ir 1985 m.) archeologinių dalių rašymui, baltų etnogenezės ir etninės istorijos tyrimų plėtrai.

A. Tautavičius visą laiką buvo ir visuomenės švietėjas, archeologinių atradimų populiarintojas, įvairių leidinių archeologinių dalių redaktorius. Jis rasdavo laiko parašyti tiek nedidelius straipsnelius į enciklopedijas, tiek ir platesnius į respublikinę ar vietinę spaudą. Neretai įvairias archeologijos ir kitokias kultūros paveldo apsaugos problemas tekdavo ginti ir gyvu žodžiu. Nors jis neturėjo nuolatinės galimybės ugdyti kadrus dėstydamas universitete, ne vienas dabar dirbantis archeologas vienaip ar kitaip jį gali laikyti savo mokytoju.

Gintautas ZABIELA